

Елена Гетова. *Възрожденската библиотека*, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012, 242 стр.

„Възрожденската библиотека“ на Университетското издателство „Паисий Хилендарски“ е новата книга на доц. д-р Елена Гетова. Текстът представлява литературоведско и културологично изследване на отношението към книгата и книжовната практика през Българското възраждане. Чрез параметрите на възрожденската култура, в чийто център е поставена книгата, последователно и увлекателно се гради, допълва и разширява своеобразен психосоциален модел на онази част от възрожденското общество, която заявява отношение към книжовността. Отношението варира в параметрите от любопитство до възхищение, но каквато и да е емоционалната му сила, то е в основата на „сложните културни процеси, пораждащи виждания за ценностите на събирането и издирването на знанието, за нагласите към пространствата, в които то се съхранява, за реда, натрупването, движението и необяснимото (мистериозно) изчезване на възрожденските книги, за паметта и припомнянето като импулс към тяхното възстановяване“ (с. 7).

Интересен е избраният подход за събиране и коментиране на възрожденската библиотека. Предложеното в книгата каталогизиране е авторско, на Е. Гетова. То не следва стандартния библиотечен каталог. Не следи хронологията, по която се „попълват“ библиотечните регистри на създаващата се родна библиотека. А намира любопитни сюжети за по-малко коментирани аспекти от творчеството и биографиите на популярни възрожденци като Неофит Рилски, Ив. Богоров, Д. Войников, П. Р. Славейков, Теодосий Икономов; оригинално и елегантно вписва един французин – Ив. дьо Вестин, заедно с Ив. Славейков, Й. Йовков и един не особено познат наш съвременник – Л. Генчев, в епохата на Българското възраждане. Свързва всички тези имена, текстови и личностни присъствия с градежа на българския книжовен фонд. Прави го интелигентно, понякога парадоксално, но винаги аргументирано, далеч от позата на груб провокатор.

„Възрожденската библиотека“ обединява разнообразието от литературоведски търсения и споделяния на Е. Гетова, направени по различни поводи през последните години. Общата рамка на условната библиотека, която авторката попълва или от която „вади“ екземпляри, за да ги представи през своя прочит, концептуализира петнадесетте

различни акцента, върху които насочва вниманието си в тази книга. Разпределя ги в две големи глави: „Книги във възрожденската библиотека: контексти, проекти, силуети“ и „Библиотеки в книгата: присъствия. Възрожденски литературни библиотеки“. Те са допълнени от последната трета глава: „Библиотеки и изследователи“. Тя е малка по обем, но съдържа обобщенията на възрожденските литературни процеси, изразени в концепциите на професор Иван Шишманов и професор Петър Динеков.

Елена Гетова започва своята изследователска разходка из лабиринта на възрожденските книги, навлизайки в духовното пространство на личната Неофитова библиотека. Разкрива книжовните интереси и книжното богатство на един от най-ерудитаните възрожденци. Прави връзката между библиотечното пространство и духовното съдържание. Разглежда личната библиотека и нейните каталози като възможност да се конструира човешкият и писателският образ на събирача притежател. Успешно оживява представата за Неофит Рилски чрез неговите избори на книги. Притежаваните книги/вещи говорят за човека не по-малко от прочетените книги или употребявани предмети. Личните библиотеки са отражение на своите притежатели. Защото, дори да не прочетем книгите, които купуваме, ние правим избора си като потенциални техни читатели. С изборите си, включително и на книги, разкриваме себе си. Тази гледна точка към отделни личности и към епохата, разчетени чрез важните за тях книги, е находка в интерпретаторския подход на авторката.

Работата с библиотечни каталози, знанието, което получава от тях, сякаш насочват Е. Гетова да подреди така собствената си книга, че тя реално каталогизира елементи от възрожденския свят. Доуточнява го, разчита го чрез друга подредба, поглежда към него през друга оптика.

Освен че прави проекции на личностите, които я събират, възрожденската библиотека има и друга голяма функция, подчертана от авторката – „тя е идеологически микромодел на една модернизираща се нация. Модел, който съзнателно търси и определя приоритетите на новата българска литература като институция и като идеологически проект“ (с. 21). Един от акцентите в първата глава са проявленията на модерността и нейното осъзнаване през българския XIX век. Измеренията ѝ са прочетени както чрез съставения и преведен от Д. Войников „Сборник от разни съчинения. Исчерпени из Французката литература и пригодени с прибавления на няколко български съчинения за пример на младите, что ся занимават с писменност...“, така и чрез „Иван-Богоровата „индустриална“ библиотека“ (цитатът е подзаглавие от Първа глава), а също и чрез Славейковия литературен проект на българското, преминаващ през „топосните измерения на нацио-

налната идея“. Според Е. Гетова чрез работата с множество географски, исторически, археологически, етнографски свидетелства Славейков описва териториалната карта на „българските места“. Отпечатва във възрожденската преса стотици публикации по темата, които съставят част от важните географски „редове“ във възрожденската библиотека. Обобщението, направено от доц. Гетова, оценява опитите на П. Р. Славейков да очертае българското, но и да го отвори за европейското, т.е. за модерността: „Славейковите описания са предизвикателство за наблюдение, защото са един уникален библиотечен каталог от описания на природа, емоция и преживян опит. Те са своеобразен свод от измерения и проявления на възрожденския космополитизъм, който полага българските пространства в полето на моралните послания на европейските модернизационни проекти“ (с. 66).

Журналистиката е заниманието, което съпътства и неуморния експериментатор Богоров през целия му професионален път. Авторката запознава читателите с икономическата програма на Ив. Богоров и с уникалното присъствие във възрожденската книжовност на създаденото от него първо българско икономическо списание – „Журнал за наука, занаят и търговия“. Най-малкото, което редакторът постига със списанието, е „словесно модернизиране на икономиката“ на страниците на възрожденската периодика.

В книгата основателно е отделено значително място на периодиката. Тя е коментирана като културното пространство, в което се водят спорове, поставят се проблеми, изясняват се тези, дават се естетически оценки. Освен територия на спора – „за“ или „против“ театъра, „за“ или „против“ европейската литературна традиция като модел за подражание (сборника на Д. Войников), периодичният печат е представен в неговите утилитарни функции; със способността му чрез механизма на въобразяването да набавя липсващата реалност (икономическият проект на Ив. Богоров например); на неговите страници критиците анализират, рецензират и правят първи опити да канонизират художествени факти. Самите „художествени факти“ имат свои първи появи именно в периодиката (разказите на Каравелов и Йовков). Последното предполага любопитното наблюдение на авторката за „литературата като журналистика“. Създаването на литературни образци от модерните жанрове логично извежда и литературната критика на публичната сцена. Така възрожденската библиотека се сдобива и с раздел „критическа библиотека“.

Само по себе си наличието на периодичен печат означава модерност. Той се основава и на техническите, и на комуникативните възможности/нужди на Новото време. Той е елемент от градските условия на живот. Наличието на книги и периодика култивират четене-

то и читателя и създават библиотечно пространство. Отново те провокират писането и писателя. Изхождайки от общообразователния характер на вестника и на списанието през Възраждането, Е. Гетова ги разглежда във функционирането им като книга. Представя вестника и списанието като книга „за“ и „от“ света; като неотменна част от пространството на града. Към тях добавя и драмата, която действително е книга, когато не е представена на сцената. Независимо обаче дали е прочетена непосредствено, или през театралния спектакъл, драмата, както и пресата притежават механизми, чрез които най-видимо експонират емблемите на Българското възраждане.

Втората част – „Библиотеки в книгата...“ започва с калейдоскопично разнообразие от гадателни книги. Въпреки характера им на развлекателно четиво авторката ги оприличава на историографски съчинения. Както и историите, те съдържат различни темпорални нива в разказите, които ги формират. Съчетават времето на миналото с времето на настоящето. Гадателните книги съдържат и времето на бъдещето. Четивата в тях са разбираеми и посланията им стигат безпроблемно до читателя. Затова им се възлагат важни функции. Една от тях „е тази да се префункционализира потенциалът на литературното, да се преодолеят различия и да се прехвърлят „мостове“ между авторитетното и фриволното, между страшното и смешното, между магическото и всекидневното, между свещеното и профанното“ (с. 113). Предсказанията, знаенето на гадателните книги е вид магическо умение, което владееят някои от Йовковите герои. Анализът на Е. Гетова припознава астрологията като вид литературно занимание на героите, свързали съдбата си с Антимовския хан.

Интересен прочит в контекста на възрожденската библиотека е направен и на Каравеловия сборник „Страници от книгата за страданията на българското племе“. Това издание е видяно като книга, съставена от множество книги. Самият сборник е анализиран като своеобразна библиотека.

Една от частите на „Библиотеки в книгата...“ е интересен разказ за реалната библиотека на Каравелов, съхранявана в НБКМ. Описанието ѝ е включено в интригуващ сюжет, оформил се около нея. Книжното наследство на писателя е предадено на библиотеката през 1881 г. от неговата съпруга в изпълнение на завещанието му: „Библиотеката ми оставям на милия ми български народ“. Части от архива на Каравелов съвсем скоро след изнасянето му от дома на автора се вписват в един от травматичните литературни и извънлитературни мотиви на Възраждането – за изчезналите книги/библиотеки. Изчезват и части от Славейковите библиотеки (по израза на Е. Гетова): почти напълно – тази с пословиците и поговорките, които събира през целия си жи-

вот, и частично се изгубват текстове от „лирическата му библиотека“. Той, както и Неофит Рилски стават свидетели на изгарянето в пожари на собствените им книги.

Сред познатите присъствия на личности от възрожденската епоха и на времето след нея се появяват с имената и с литературните си присъствия двама автори, които са представени така, че приковават вниманието към себе си – Анри-Пиер дьо Вестин и Любомир Генчев. Дьо Вестин е французин от XIX век, приел името Иван по време на престоя си по нашите земи в знак на симпатия и съпричастност към съдбата на българския народ. Изпратен е да отразява събитията на Балканите от 1876 година като кореспондент на в. „Фигаро“. С неговите кореспонденции, допълнени няколко месеца след завръщането му във Франция и оформени в книга, Е. Гетова дава пример за присъствието във възрожденската библиотека на гледната точка на Другия. С този пример междутекстуалното говорене на отделни части вътре в книгата се разширява до межкултурен диалог. В цитираните примери от разказа на Дьо Вестин присъства парадоксалното, произтичащо от разминаването на обществените манталитети. На днешния читател те звучат изключително забавно, но... не и непознато.

Любомир Генчев е поет франкофон, чието творчество (лично и преводаческо) достига до френските читатели в първите години на XXI век, двадесетина години след смъртта на автора. Разказът за него логично (според литературната хронология) е поставен почти на финала на „Възрожденската библиотека“. Като преводач прави собствен подбор и антологично представя важни творби от френската, немската, руската и българската поезия. Представянето на автора е безспорно интересно. Но особено интересно е композиционното решение на авторката. Малко след началото на книгата и малко преди края ѝ са поставени статиите, които анализират антологичните избори на Войников и на Генчев. Антологията на Войников е „Сборник от разни съчинения“, която, поради преобладаващия преводен характер на публикуваните примери, насочва погледа „от вън към нас“. Сборникът на Л. Генчев – „Антология на българските поети“, променя посоката „от нас навън“. Това своеобразно антологийно рамкиране на големия текст на Е. Гетова показва „възрожденската библиотека“ в нейното порастване. Патосът е там, че Възраждането не може да състави своя представителна антология, но българската библиотека на модерното време, започнала да трупа своите първи екземпляри във времето на Неофит, Войников, Славейков, се е сдобила с представителност и обем, които са за „показ“.

Книгата на доц. Гетова съдържа просвещенския култ към книгите и мистичната вяра в тяхната сила. Авторката търси редките екзем-

пляри от възрожденската библиотека и я пренарежда чрез собствения си аргументиран прочит. Текстът ѝ предразполага четенията му прогресивно да се умножават. Разнопосочността на диалозите вътре в него изплита/разплита мрежа от тълкувания. Всеки финал на разсъжденията завършва с потенциална покана за тяхното продължаване в поне няколко други посоки.

„Възрожденската библиотека“ влиза в диалог с литературоведски тези и критически съждения от пълния времеви регистър на професионалното мислене върху българските литературни произведения – от споровете на страниците на възрожденската преса, през рецензиите на Ив. Мешеков, Цв. Минков, Д. Шишманов, до изследванията на И. Пелева, Ю. Николова, Р. Дамянова, М. Кирова, Н. Аретов, Цв. Ракъовски... Може би по-голямата ценност на книгата на доц. Гетова е не в това, което тя изговаря, а в предложенията за още разговори и размислите, които провокира.

Ще завърша с цитат от „Възрожденската библиотека“. Наблюденията са на авторката и се отнасят за умението на Йовков да обединява самостоятелно публикувани разкази в хомогенно и концептуално цялостна книга. „Известен с пословичната си прецизност по отношение на оформяне и съдържателна цялост в циклично обединените си разкази, Йовков за пореден път се възползва от възможността да се завърне, вгледа и препрочете собственото си писане.“ Когато четях тези редове, разпознах в обекта, за който се пише, субекта, който пише. Разпознах удоволствието на Елена от възможността да се „завърне, вгледа и препрочете“ своите текстове. Да ги нареди така, че те да представят „Възрожденската библиотека“.

Николета Пътова